

JAZYK NA ROZHHRANÍ INFORMÁCIE A MOCI (recenzia)

JÁN GALLIK

MIKULÁŠEK, Alexej: *My a Oni v informační válce. Poetika války slov*. Křenovice: Nakladatelství Kmen, 2025. 87 s.

Súčasná geopolitická situácia je charakteristická nielen eskaláciou ozbrojených konfliktov, ale aj výrazným posilňovaním ich mediálnej a komunikačnej dimenzie. Vojný 21. storočia sa už neodohrávajú výlučne na bojiskách, ale i paralelne v priestore médií, sociálnych sietí a verejného diskurzu, kde sa zápasí o interpretáciu udalostí, násilia a formovanie kolektívneho vedomia. Informačné vojny sa tak stali integrálnou súčasťou globálnych konfliktov a jazyk prestáva byť neutrálnym nástrojom opisu reality. Často nadobúda podobu strategického prostriedku moci, presvedčania a manipulácie. Práve v tomto kontexte je nesmierne dôležitá analytická reflexia jazykových a semiotických mechanizmov mediálnej komunikácie. I preto predstavuje monografická štúdia etablovaného českého literárneho vedca Alexeja Mikuláška¹ s názvom *My a Oni v informační válce. Poetika války slov* zaujímavý systematický a teoreticky ukotvený pokus porozumieť tomu, ako médiá prostredníctvom jazyka konštruujú obrazy konfliktov a formujú opozície medzi *My* a *Oni*. Slovenský literárny kritik Pavol Janík sa o nej navyše vyjadril ako o pozoruhodnej publikácii, ktorá „poukazuje na fakt, že súčasťou každého ozbrojeného konfliktu je psychologické (propagandistické) pôsobenie, ktorého cieľom je dehumanizácia protivníka a glorifikácia (heroizovanie) činnosti vlastnej armády.“²

Alexej Mikulášek hneď v úvode publikácie tvrdí, že jeho hlavnou metódou práce sa stalo dennodenné pozorné čítanie primárnych komunikátov (textový a obrazový materiál z rôznych webov poskytujúcich priestor strategickej vojnovnej komunikácie), analýza a vyhodnocovanie lexikálnych a sémantických módo-fokusov na osi *My* a *Oni*. Venuje sa najmä súčasným vojenským konfliktom v Gaze, na Ukrajine a v Náhornom Karabachu. V rámci posledného zmieneného konfliktu však treba dodať, že momentálne je aktívna vojna v podstate ukončená, keďže neexistuje samostatná arménska kontrola nad Náhorným Karabachom a ozbrojené boje sú zatiaľ nepravdepodobné. Skôr ide o diplomatické a politické napätie medzi oboma krajinami. Vo všetkých troch konfliktoch Mikulášek vníma široké medzinárodné súvislosti, pretože aj „pres kulturno-civilizační a prostorovou odlišnosť, odlišnosť v metódach kolektívneho zabíjania, pres jejich zreteľnú ideologickú (náboženskú) disparitnosť lze nájsť mnoho spoločných rysů v argumentácii a jazykové rovině znepřátelených subjektů (a jejich „spojenců“)“ (15). Jeho snahou je neprikláňať sa ani na jednu či druhú stranu strategickej komunikácie. Dôvod je zrejmý: „Absolutní nezástrannost, nebo alespoň vůle k ní, je však důležitou podmínkou věcné kognitivní komparace, neboť identifikace s některou z ‘válčících stran’ by znamenala ponořit se do horizontu *My* a vše protikladně delegovat ‘nepřátelskému’ fokusu *Oni*“ (28).

1 Z mnohých podnetných monografií a štúdií, ktoré vydal, možno spomenúť slovníkovú príručku o dejinách česko-židovských a česko-židovsko-nemeckých literárnych vzťahoch 19. a 20. storočia s názvom *Literatura s hvězdou Davidovou* (1999), *Antisemitismus v české literatuře 19. a 20. století* (2000), *Literatura s hvězdou Davidovou 2* (2002), *Poetika mravoučné povídky „pro dítky a přátele jejich“* (2020) či publikáciu *Antisemitismus v literatuře a filme krajín V4: interpretační sondy* (2024) napísanú v spoluautorstve s Monikou Adamickou a Štefanom Timkom.

2 Dostupné online na: https://www.pavoljanik.sk/lit/2025_LIPA_3.pdf [15. 05. 2026].

Úvodné kapitoly publikácie majú najmä metodologický a teoretický charakter. Autor v nich jasne vymedzuje pojem strategickej (vojnovnej) komunikácie, odlišuje ho od publicistiky a propagandy, pričom precizuje vlastnú výskumnú pozíciu. Zdôrazňuje, že predmetom analýzy nie je pravdivosť hodnota mediálnych komunikátov, ale ich jazyková forma, významové zameranie a opakovateľné modely reprezentácie vojny. Zmieňuje i nosné teoretické východiská práce, ktoré čerpajú z kritickej analýzy diskurzu, sociolingvistiky, kognitívnej lingvistiky a komparatistickej imagológie, ktorá skúma prostredníctvom obrazu cudzieho (heteroimage) a vlastného (autoimage) obraz „iného“ v literárnych textoch.

V nasledujúcich kapitolách sa Alexej Mikulášek sústreďuje na detailný rozbor základnej diskurzívnej osi *My – Oni*. Ukazuje, ako médiá prostredníctvom lexikálneho výberu, metaforizácie, synekdochických postupov a symbolických obrazov vytvárajú morálne polarizovaný obraz konfliktu, v ktorom *My* vystupuje ako nositeľ legitimacy, práva a humanity, zatiaľ čo *Oni* sú konštruovaní ako hrozba, agresor alebo dehumanizovaný nepriateľ. Osobitná pozornosť sa venuje jazykovým stratégiám dehumanizácie, nálepkovania a moralizácie, ktoré sú spoločné pre mediálne pokrytie rôznych konfliktov bez ohľadu na kultúrny či geopolitický kontext.

Ťažiskové analytické kapitoly knihy sú venované identifikácii tzv. megatrendov semiotiky vojny. Autor na rozsiahlom materiáli demonštruje opakujúce sa jazykové vzorce, prostredníctvom ktorých médiá eufemisticky zakrývajú fyzickú realitu vojny, estetizujú násilie alebo ho normalizujú ako „operáciu“, „obranu“ či „nevyhnutnosť“. Analýza sa opiera o mediálne diskurzy týkajúce sa izraelsko-palestínskeho konfliktu, rusko-ukrajinskej vojny a konfliktu v Náhornom Karabachu, pričom autor presvedčivo ukazuje, že napriek odlišným historickým a politickým kontextom sa jazykové mechanizmy strategickej komunikácie výrazne zhodujú. „Obě strany jsou schopné a ochotné snést velké množství materiálů (přesvědčivých a adresátů komunikace přesvědčujících svědectví) na obranu svého stanoviska, vždy iritující stranu protilehlou (*My* přece 'máme pravdu', to *Oni* lžou, vykrucují se, 'drže' zakrývají pravdu). Válka v tomto modu (*My*) představuje vždy výraz nejvyšší spravedlnosti, největší oběti spravedlivosti, cestu k porážce bezpráví, 'nezpochybnitelný' etický, právní i duchovně humanistický valér“ (34).

Záverečné časti publikácie majú syntetizujúci a reflexívny charakter, pričom na samom konci si možno pozrieť aj prílohy, ktoré majú najmä ilustračnú funkciu. Mikulášek napokon upozorňuje na etické limity filologického skúmania súčasných vojnových diskurzov a na riziká, ktoré vyplývajú z prepojenia médií, moci a násilia. Zároveň zdôrazňuje potrebu „odčarovania“ vojnového jazyka, teda jeho zbavenia metaforických a estetizujúcich nánosov, aby bola vojna pomenovaná v celej svojej brutalite a deštruktívnosti. A tiež „najít a hlavně prakticky využít jazyk, jímž by byla válka re-prezentována bez zaujetí pozice, vynucené nebo dobrovolné, bez identifikace s jednou či druhou stranou 'válečného konfliktu'. Během práce na studii se ukázalo jako velmi obtížné nalézání takového jazyka, jenž by nebyl eufemistický ani dysfemický, citově zabarvený, zaujatý a více či méně stranický, nebo dokonce vyhraněně 'pozicionovaný'. Nalézání jazyka, jenž by byl nástrojem mezikulturní, mezinárodní a mezistátní komunikace, nikoliv konfrontace“ (57).

Keďže sa publikácia vyznačuje vysokou mierou teoretickej ukotvenosti, terminologickej presnosti a analytickej dôslednosti, tak možno uviesť, že je určená predovšetkým odbornej čitateľskej verejnosti z oblastí mediálnych štúdií, lingvistiky, literárnej vedy a kulturológie.

Nezostáva nám teda iné, len súhlasiť, že monografická štúdia Alexeja Mikuláška je skutočne vybudovaná na dôslednom filologickom výskume a predstavuje významný príspevok k súčasnej reflexii jazyka ako nástroja moci v podmienkach informačných a ozbrojených konfliktov. A spoločne s autorom veríme, že ak prispieje k hlbšiemu porozumeniu jazyka a štýlu strategickej (vojnovnej) komunikácie, tak nebola napísaná zbytočne.

KONTAKT

doc. PhDr. Ján Gallik, PhD.
Ústav stredoeurópskych jazykov a kultúr
Fakulta stredoeurópskych štúdií UKF v Nitre
Dražovská 4
949 01 Nitra
Slovenská republika
jgallik@ukf.sk